

Johdatus (radikaaliin) ekologiseen taloustieteeseen

Teemu Haukioja

Yliassistentti

Turun yliopisto, Kauppakorkeakoulu

Elements of Ecological Economics

*Ralf Eriksson ja
Jan Otto Andersson,
Routledge, London 2010,
164 s.*

Ympäristötaloustieteen peruskurssia opettaneena olen kaivannut hyvää perusoppikirjaa, joka palvelee kansantaloustieteen pääaineopiskelijoiden ohella sivuaine- ja valinnaiskursseiden opiskelijoita. Ralf Erikssonin ja Jan Otto Anderssonin kirjoittama oppikirja vastaa osin tähän huutoon. Koko ympäristötaloustieteen kenttää ei yritetäkään ottaa haltuun, jolloin kirjan laajuus pysyy kohtuullisena. Rajaukset on tehty onnistuneesti. Kaikkein keskeisimmät ympäristötaloustieteen käsitteet tulevat tutuiksi mielenkiintoisesti maailmantalouden ongelmiin liittyen.

Ekologisessa taloustieteessä valtavirtaympäristötaloustieteen relevanssiin ei kaikin osin uskota. Kirjassa tämä näkyy pessimisminä sekä maapallon ekologista kantokykyä että globaalin taloudellisen oikeudenmukaisuuden toteutumista kohtaan. Kirjoittajat uskovat, että kestävä taloudellinen kasvu on mahdottomuus ja talouden skaalaa on laskettava. Etenkin massakulutus on tullut tiensä päähän.

Perusekonomisti ei välttämättä yhdy kirjoittajien kasvupessimismiin, maailmantalouden nollasummapeliin ja synkkään näkemykseen

valinnanmahdollisuuksien rajallisuudesta. Kirjan kantava ajatus on, että maailmantalous on materiaalisesti täysi ja tulonjako on äärimmäisen epätasaisesti jakautunut. Toisin sanoen maailmassa vallitsee absoluuttinen niukkuus. Edes luonnontieteet eivät pysty tyhjentävästi vastaamaan, elämmekö todellakin absoluuttisen niukkuuden oloissa. Siksi asia pysynee taloustieteilijöiden keskuudessa uskonasiana – ainakin mahdolliseen globaaliin ympäristökatastrofiin ja siitä aiheutuvaan talousromahdukseen asti.

Kirjan ensimmäisessä luvussa esitellään globaali eettinen mahdottomuuskolmio. Valittavana on massakulutukseen perustuva materialismi, ekologinen kestävyys ja globaali oikeudenmukaisuus. Mahdottomuuskolmio väittää, että jos valitaan kaksi tavoitetta, kolmas jää saavuttamatta. Tavoitteet linkittyvät yhteen niin, että (1) massakulutus ja globaali oikeudenmukaisuus ilmentävät globaalia sosiaalidemokratiaa, (2) globaali oikeudenmukaisuus ja ekologinen kestävyys merkitsevät punavihreää planetarismia ja (3) massakulutus ja ekologinen kestävyys edustavat ekotehokasta kapita-

lismia. Tässä vaiheessa monen lukijan epäily herää: oppikirjan lähtökohta näyttäisi olevan ideologinen – vasemmistolainen maailmankatsomus.

Tämä onkin kirjan kriittinen kohta, joka saattaa tappaa mielenkiinnon. Kirjassa olisi ollut syytä avata erilaisiin maailmankatsomuksiin perustuvia käsitteitä selkeämmin ja objektiivisemmin. Esimerkiksi punavihreää planetarismia luonnehditaan lyhyesti vasta kirjan viimeisen luvun alaviitteessä. Koska koko kirjan juoni pohjautuu punavihreään planetarismiin, olisi ollut syytä käyttää enemmän tilaa käsitteen eksplikointiin. Kirjassa on muutoin käsitelty erilaisia filosofisia taustavaikuttimia, mutta tämän kirjan kannalta tärkein ideologia tai ”filosofia” jää hämärän peittoon.

Puhtaasti ympäristötaloustieteen näkökulmasta katsottuna oikeudenmukaisuuden ja poliittisen ulottuvuuden nivominen samaan ongelmavyöhykkeeseen ei ainakaan tee asioita yksinkertaiseksi. Mahdottomuuskolmiosta seuraa radikaali tulema: jos ekologisen kestävyuden suurin uhka, massakulutus, hylätään, jää jäljelle punavihreä planetarismi. Tarvitaanko vasemmistolaista maailmankatsomusta ekologisen taloustieteen omaksumiseen? Eikö muita lähestymistapoja ole tarjolla? Näihin kysymyksiin kirja ei anna vastausta.

Valtavirtaympäristötaloustieteilijä ei helposti usko mahdottomuuskolmion vaihtoehdottomuuteen, tai että se edes edustaisi ekologisen taloustieteen paradigmaa. Jos kuitenkin tästä alkutopparista pääsee yli, kirja muodostaa pedagogisesti nautittavan lukukokemuksen ja ajatuksia herättävän peruspaketin ekologisesta taloustieteestä ja maailmantalouden relevantteista ongelmista.

Kirjan toisessa luvussa pureudutaan talouskasvuun ja kehitykseen aloittaen ympäristöra-

situksen IPAT-hajotelmasta.¹ Huomiota kiinnitetään köyhyysongelmaan, väestönkasvuun ja teollisuusmaiden materiaalisen elintason nousuun. Luvussa pohditaan eri pääomalajien² merkitystä kehitykselle Marxia unohtamatta. Myös keskeiset entropian sekä heikon ja vahvan kestävyuden käsitteet esitetään.

Luvun lopussa kosketetaan onnellisuustutkimuksia, joiden mukaan materiaalisen elintason noustua riittävästi onnellisuus näyttäisi erkanevan talouskasvusta. Tämä on sopusoinnussa vähenevän rajahyödyn kanssa, mutta on mielenkiintoista siksi, että ihmiskunta saattaisi hyvinkin oppia kohtuutalouteen.

Luvussa kolme käsitellään etiikan ja ekologisen talouden vuorovaikutusta. Tämä on perusteltua, koska moraalifilosofian avulla voidaan raamittaa yhteiskunnallisia perusratkaisuja. Aluksi valotetaan antroposentrisen, biosentrisen ja ekosentrisen etiikan perusteita. Antroposentriseen etiikkaan sisältyy valtavirtataloustieteen omaksuma utilitarismi. Muut lähestymistavat kyseenalaistavat ihmisen ainutlaatuisuuden luonnonjärjestyksessä. Seuraavaksi käsitellään tulojaon oikeudenmukaisuutta sekä keskustellaan tasa-arvosta, differenssiperiaatteesta³, utilitarianismista ja libertarianismista.

Tulonjako on tärkeä osa koettua oikeudenmukaisuutta. Muita arvoja ovat yksilönvapaus,

¹ $I = P^*A^*T$, jossa $I = \text{impact}$, $P = \text{population}$, $A = \text{affluence}$ ja $T = \text{technology}$.

² Pääoma jaotellaan kuuteen tyyppiin: luonnon, tuotannollinen, inhimillinen, henkinen ja sosiaalinen pääoma sekä rahoituspääoma.

³ Moraalifilosofi John Rawlsin esittämä oikeudenmukaisuusperiaate, jonka mukaan yhteiskunnassa voidaan sietää eriarvoisuutta, jos se hyödyttää kaikkein heikoimmassa asemassa olevia.

ihmisarvo, omistusoikeudet jne. Näitä ei empiirisesti käsitellä. Vaikka lukija saattaa kokea oikeudenmukaisuuskehityksen tarkastelun yksipuolisena, se on paljastava: globaalitaloudessa tulonmuodostus ja kulutus jakaantuvat räikeän epätasaisesti.

Luvussa neljä esitetään ympäristötalouden peruskäsitteet. Täydellisen kilpailun mallista edetään maksuhalukkuuteen, kuluttajan ylijäämään ja ulkoihin kustannuksiin. Lopuksi pohdiskellaan teorian ja käytännön kohtaamista ympäristön arvottamisen näkökulmasta (CV-menetelmä⁴).

Luvussa viisi esitellään ekologisen taloustieteen omaleimaiset piirteet, jotka erottavat sen yleisemmästä ympäristötaloustieteestä. Luvussa esitetään havainnollisesti ekosysteemin ja talouden välinen vuorovaikutus sekä entropian merkitys ympäristötaloussystemissä. Kestävyys liittyy olennaisesti pääomalajien välisiin substitutiomahdollisuuksiin. Selkeiden kuvioiden avulla kuvataan ekologisen taloustieteen näkemys, jonka mukaan pääomalajit, varsinkin luonnon pääoma, eivät ole täysin korvattavissa toisillaan ja globaalissa ympäristö- ja luonnonvarataloudessa on kyse absoluuttisesta niukkuudesta suhteellisen niukkuuden sijaan.

Koska nykyään kestävä kehitys käytetään perusteluna lähes kaikessa, sen sisältö jää helposti tyhjäksi. Oppikirja esittää ekonomisteille tärkeimmät kestävyuden luonnehdinnat. Kestävyys voidaan ymmärtää (1) ei-vähenevänä kulutuksena tai hyötynä, (2) tuotantomahdollisuuksien ylläpitämisenä, (3) kriittisen luonnonpääoman vakioimisena, (4) luonnon tarjoamien ekosysteemipalvelujen tuottovirran yllä-

pitämisenä, (5) tilana, joka varmistaa minimehdot ekosysteemin stabiilisuudelle, ja kykyä palautua ulkoisten shokkien aiheuttamista häiriöistä sekä (6) globaalina konsensusena.

Tämän jälkeen luvussa käydään läpi keskeisimmät mittarit, joilla kestävyyttä pyritään kvantifioimaan. Näitä ovat ekologinen jalanjälki, materiaalisen rasituksen indeksi (MIPS), kestävä taloudellisen hyvinvoinnin indikaattori (ISEW), kehitysindikaattori (GPI) ja onnellisuusindeksi (HPI).

Luvussa kuusi käsitellään ilmastonmuutosta, sen luonnontieteellisiä perusteita ja taloustieteellistä lähestymistapaa. Luvun lopussa referoidaan Sternin raporttia, jonka mukaan on rationaalisen kustannus-hyötyajattelun mukaisia toimia ilmastonmuutoksen hallitsemiseksi. Luvussa seitsemän käsitellään globaalia ruokahuoltoa.

Luvussa kahdeksan tarkastellaan merieкологиä ja merien taloudellista käyttöä. Esimerkkinä käytetään Itämeren, jonka ongelmista voidaan yrittää oppia meristä yleisemminkin. Meret tarjoavat tärkeitä ekosysteemipalveluja ja niiden taloudellinen tuotantopotentiaali on valtava, mutta haavoittuva.

Viimeisen luvun kasvukriittinen tarkastelu kasvuhakuisuuden muuntamisesta hallituksi talouslaskuksi (degrowth) on mielenkiintoinen, varsinkin kuluttajien keskinäisen statuskilpailun osalta. Kilpailun aikaansaama vaurastuminen ei hillitse käyttäytymistä, koska omaa menestymistä mitataan suhteessa naapuriin. Kulutuskilpailu voidaan tulkita yhteiskäyttöresurssien ongelmana (*tragedy of the commons*), joka on tuhoisaa luonnonvarojen kestäväälle käytölle. Kansainvälisen kaupan talousteoria kyseenalaistetaan, kun keskustellaan vapaakaupan ekologista kestävyttä rapauttavasta vaikutuksesta.

⁴ *Contingent valuation: kyselytutkimuksiin perustuva markkinattomien hyödykkeiden arvottamismenetelmä.*

Lopuksi palataan eettisen trilemmän pehmo-version. Siinä massakulutukseen perustuva materiaallinen vaurastuminen korvataan kyvyillä toimia ja voida hyvin (*prosperity, capabilities to flourish*). Globaali eettinen dilemma sinänsä on mielenkiintoinen. Puutteineenkin se ilmentää, että maailmantalouden ja ihmisten ajattelutapojen olisi muututtava globaalin kestävyys- ja oikeudenmukaisuuden saavuttamiseksi.

Suosittelen oppikirjaa lukemistoksi ympäristötaloustieteen perus- tai aineopintokursseille. Sen rinnalla on syytä kuitenkin tuoda esille myös yleisempi ympäristötaloustieteen näkökulma. Vaikka kirjoittajien vasemmistolaista arvomaailmaa ei hyväksyisikään, kirja haastaa taidokkaasti tarkistamaan yleisesti vallalla olevia käsityksiä talouskasvun haluttavuudesta. □